

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНИМИ – НАЙВАЖЛИВІШІ СЛОВА В РОМАНАХ ЮРІЯ ВОВКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК 811.161.2'373.231:821.161.2–3 Вовк

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).183-189](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).183-189)

Вегеш А. Літературно-художні антропоніми – найважливіші слова в романах Юрія Вовка; кількість бібліографічних джерел – 9 + 3; мова українська.

Анотація. Різномічне вивчення функційно-стилістичних можливостей літературно-художніх антропонімів, з'ясування їхньої ролі в процесі становлення національної антропосистеми та літературної мови – важливі проблеми в царині художньої ономастики. У літературно-художніх антропонімах закладені як ідейні, так і естетичні вподобання автора, тому їхній аналіз дає змогу одержати повну картину ідіостилю письменника та картину розвитку художньої антропоніміки. Найменування героїв романів Юрія Вовка ще не були предметом досліджень ономастів, цим якраз і зумовлена актуальність нашої розвідки.

Метою нашого дослідження є аналіз літературно-художніх антропонімів, що функціонують у ретророманах «Доки смерть не розлучить нас», «Пам'ять крові», «Передбачення Курта Зібберта» Юрія Вовка. Завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є найважливішими компонентами романів, бо за найменуванням персонажа можна визначити його походження, характер, зовнішність, емоційний стан тощо.

Доведено, що літературно-художні антропоніми із романів Ю. Вовка відображають реальний антропонімікон волинян, але в тексті вони виконують найрізноманітніші функції. З'ясовано мотиви творення псевдонімів вояків УПА. Звернено увагу на взаємодію та поєднання багатьох найменувань, їхню властивість доповнювати одне одного, а також на протистояння назв героїв із протилежних систем. Імена відомих людей набувають стилістичного значення, іноді стають символами, містять низку асоціацій. У романах Ю. Вовка літературно-художні антропоніми є не просто знаками ідентифікації, вони стають найважливішими словами, бо завдяки доантропонімній семантиці, авторській характеристикі та базовим конотаціям формується образ. Власні назви персонажів – мовні одиниці, які відображають творче мислення письменника та особливості його стилю. Проведене дослідження дає право стверджувати, що серед широкого спектру виражальних засобів у художніх творах важливе місце належить літературним онімам.

Ключові слова: Юрій Вовк, антропосистема, ім'я, літературно-художній антропонім, прізвище, псевдонім, функції.

Формулювання проблеми. Різномічне вивчення функційно-стилістичних можливостей літературно-художніх антропонімів, з'ясування їхньої ролі в процесі становлення національної антропосистеми та літературної мови – важливі проблеми в царині художньої ономастики. Дослідження назв персонажів із творів сучасних українських письменників дозволяє «виявити загальні й часткові тенденції у становленні та розвитку нового українського літературно-художнього антропонімікону» [Белей 2002, с. 4]. У літературно-художніх антропонімах закладені як ідейні, так і естетичні вподобання автора, тому їхній аналіз дає змогу одержати повну картину ідіостилю письменника та картину розвитку художньої антропоніміки. Найменування героїв романів Юрія Вовка ще не були предметом досліджень ономастів, цим якраз і зумовлена актуальність нашої розвідки.

Аналіз досліджень. Літературно-художні антропоніми все частіше привертають увагу науковців. Серед дослідників виділяються напрацювання Г. Бачинської, Е. Боевої, Н. Бербер, Т. Вільчинської, О. Горбач, Г. Гримашевич, І. Ільченко, Л. Кричун, Т. Крупеньової, О. Лавер, М. Мельник, О. Сколоздри-Шепітко, А. Соколової, Г. Шотової-Ніколенко та ін. Ми також маємо низку праць, присвячених дослідженню найменувань персонажів із романів В. Шкляра, М. Матіос, А. Кокотюхи, В. Івченка, Ю. Винничука, С. Андрухович та ін. Не втрачають своєї значущості теоретичні надбання Л. Белей,

Ю. Карпенка, М. Торчинського, Г. Лукаш, Н. Колесник та ін. Але є ще багато проблем, що потребують вирішення. Так, Е. Боева вважає, що малодослідженими залишаються «питання національної маркованості антропонімацій, що є тісно пов'язаним зі світоглядом та ідейною позицією митця». Саме такі антропоніми виокремлюють реалії життя та епохи, містять приховані конотативні нашарування, служать засобом характеристики [Боева 2023, с. 106].

Метою нашого дослідження є аналіз літературно-художніх антропонімів, що функціонують у ретророманах «Доки смерть не розлучить нас», «Пам'ять крові», «Передбачення Курта Зібберта» Ю. Вовка. **Завдання** – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є найважливішими компонентами романів, бо за найменуванням персонажа можна визначити його походження, характер, зовнішність, емоційний стан тощо.

Методи та методика дослідження. Ми використали описовий метод і основні його прийоми: спостереження, інтерпретація та узагальнення, що дозволяє виявити, систематизувати й проаналізувати власні назви; контекстуально-інтерпретаційний метод застосовано для визначення конотативного навантаження літературно-художніх антропонімів; дистрибутивний аналіз допомагає виявити приховану оцінку інформацію в семантичній структурі онімів; метод етимологічного аналізу сприяє з'ясуванню

доантропонімної семантики власних назв.

Виклад основного матеріалу. Творчість сучасних українських письменників усе частіше знаходить свого читача. Серед відомих прозаїків виділяється волинський письменник Юрій Вовк – автор історичних романів «Ще не пізно все змінити», «Гра у безкінечність», «Чорнобильський роман», «Доки смерть не розлучить нас», «Пам'ять крові», «Передбачення Курта Зібберта» та ін. Наше дослідження будемо провадити на антропонімному матеріалі з романів «Доки смерть не розлучить нас», «Пам'ять крові» та «Передбачення Курта Зібберта»

У романі «Доки смерть не розлучить нас» назви літературних героїв відповідають певному часові та території. Звичайними канонічними іменами наділені персонажі-волиняни (Тиміш, Катерина, Сава, Ілько, Тарас, Дарина, Улас) та східняки (Іван, Петро, Микита, Василь, Оксана, Степан, Наталка, Уляна). Іменний репертуар не відрізняється, церковні імена однакові по всій Україні. Звичайно, можуть бути і регіональні вкраплення (Володько, Влодько, Влодзьо), і частотне використання здрібніло-пестливих варіантів (Ганнуся, Іванко, Парася, Тарасик, Марійка, Марієчка, Віруся, Миколко, Ганнуся-вертуся). Прізвища волинян переважно на –ук, –юк: Ткачук, Микитюк, Кузьмук, Білопільський, східняків – різноманітні: Білоус, Чобітько, Завгородній, Терещенко, Матющенко, Покотило, Тищенко, Щерба, Сташевський, як бачимо, переважають на –ко. Представники влади, енкаведисти мали прізвища з –ов, –єв (Солодовніков, Литвинов, Певцова, Пролєжнев), що характерно для російської антропосистеми. До національно значущих зараховуємо також антропоніми польські (Юзек Стронціцький, Казімеж Стоцький, Ельжбета, Ядзя); єврейські (Шмуль, Рівця); німецькі (Ганс Кренке, Фріц, Вернер Фрікель); литовські (Міколас Салос). Найкращими друзями Володьки були три українці та напівєврей («Нас було четверо – гімназійних друзів іще з першого року навчання. Тарас Микитюк і Йосиф Фількінштейн з Володимира-Волинського, Улас Кузьмук з приміської Федорівки та я, Володько Вовк, з хутора Канітулка...») [Вовк 2016, с. 42]. Автор звертає увагу на те, що Йосько Фількінштейн був найкolorитнішою фігурою: «син корінної володимирянки і польського єврея». Але він вважав себе нащадком запорізького козака Івана Крупи, який давно-давно поселився біля Луцька («Тож у Йоська козацька кров таки брала верх над єврейською, а відтак спонукала до бунтівних настроїв» [Вовк 2016, с. 45]). Хлопці клялися боронити Україну до того часу, доки смерть не розлучить їх.

У романі є багато хронологічно значущих літературно-художніх антропонімів. Серед них виділяються найменування отаманів Петра Болбочана, Симона Петлюри, Гризли, Загороднього, братів Блажевських, Степана Бандери, Тараса Бульби-Боровця, Гітлера та інших («Землі Володимирського повіту, як і усього Волинського краю загалом, ще зберігали сліди копит кінноти Пилсудського, Петлюри і Будьонного...») [Вовк 2016, с. 10].

Привабливими є назви головних героїв, які

наповнені інформаційним змістом. Сам автор на одній із презентацій зізнавався, що реальна історія життя дядька Володимира та його дружини Марії лягла в основу сюжету. «Цей життєпис я жодним чином не змінював і не прикрашав, навіть імена головних героїв залишив ті самі» [Вовк]. Усі глави роману позначаються першими літерами імен героїв. Ю. Вовк пише: «*W і M це перші літери імен головних героїв цього твору. Не вигаданих автором персонажів, а реальних людей. Володимира і Марії. У початкових літерах цих імен, які у перевернутому вигляді повторюють одна одну, закодовані долі моїх героїв. Вони були створені одне для одного, як дві половинки одного цілого. Як правий і лівий береги найбільшої ріки їхньої історичної батьківщини, на яких народились Володимир і Марія...*» [Вовк 2016, с. 5]. Новонародженому Володимиру Вовкові позавдрив навіть писар, який виводив метрику: «*Ну, пане Вільк, ваш первісток буде мати у поїменуванні аж дві букви W. Дабл дабл ю, як кажуть британці. Ладний вензель, курча маць!*» [Вовк 2016, с. 9]. Одне зі значень імені Володимир – ‘знаменитий’, ‘славетний володар’ [Трійняк 2005, с. 74] – спрацьовує в тексті. Шістнадцятилітній Włodzimerz Wilk із відзнакою закінчив Володимир-Волинську гімназію, був серед найкращих учнів. Мама вірила, що ця дитина має Божу милість, а «старий Шмуль напрозорив її синові долю великої людини» [Вовк 2016, с. 40]. Прізвище персонажа також промовляє. Живе родина серед лісу, усі дужі, сильні, метикуваті, відважні. Не випадково син скаже батькові не переживати за нього, дасть собі раду: «*Вовків боятися – до лісу не ходити. А ми самі Вовки*» [Вовк 2016, с. 48]. У Вільно ліцеїст Володимир закохався в Ельжбету – доньку польського дворянина. Вона ненавидить усе українське: мову, віру, навіть найменування Володимира: «*Те, що ти тоді відрекомендувався своїм українським ім'ям, я сприйняла як ознаку хвилювання. Я буду називати тебе Влодзімеж, Владзік, а не Володимир чи тим паче Володько. І не говори зі мною, будь ласка, вашою незрозумілою мовою. Я родова шляхтичка Ельжбета Собуцька. І якби я дала згоду вийти за тебе заміж, то тільки за Владзімежа Вілька, а не Володимира... Як там по-вашому? Вувка? – Вовка, – машинально виправив я, до глибини душі вражений такою шовіністичною промовою коханої*» [Вовк 2016, с. 67]. Тому Володимир не піддався на чари дівчини і викреслив її зі свого життя. У Німеччині доля поєднає його зі східнячкою Марійкою, яку «*Walter Wowk, Володимир Вовк, Володько з волинського хутора Канітулка*» [Вовк 2016, с. 189] безмежно полюбив. Марійка (‘яка чинить опір’, ‘вперта’ [Трійняк 2005, с. 212]) не піддається на тактику завоювання її прихильності з боку чекіста Івана Солодовнікова («*Я злегка відсторонилась від цього настирливого чоловіка, який викликав у мені якийсь внутрішній супротив...*» [Вовк 2016, с. 156]). Наставниця Алевтина Михайлівна дає йому пораду: «*Такі жінки, як Марійка, не піддаються тискові сили. Лише добра і любові. Запам'ятайте це*» [Вовк 2016, с. 91]. Солодовніков нагадує Марійці,

що вона може опинитися в катівні, бо є ворогом народу, усе залежить від нього. Але горда дівчина не боїться його («В мені не було страху, Може, тому, що у моїх жилах текла кров мого батька, гайдамаки Зайди. А може, ще й тому, що я усвідомлювала свою владу над цією людиною?») [Вовк 2016, с. 97]). Навіть у Німеччині, коли мати Вернера Фрікеля назвала її нікчемною слов'янкою, недолудиною, Марійка зуміла постояти за себе: «Я відчула, як звужуються мої очі, а тіло напружується, наче перед стрибком. У цю мить я, мабуть, нагадувала молоду рись, чию назву колись взяла собі на псевдо» [Вовк 2016, с. 181]. Керівник осередку ОУН Сивий пропонує Марійці обрати псевдо, натякаючи на те, що її бабуся теж мала псевдо («Псевдо Уляни – Пташка. Яке обереш собі ти... пташеня? – У мене вже є псевдо, так само тихо відповіла я, – Рись. Сподіваюсь, таким воно і залишиться. Сивий підвіся і, щиро посміхаючись, простягнув мені правцю. – Що ж, пильнуй свою нову територію, побратиме Рись. І нехай тобі щастить... Усім нам хай щастить у боротьбі за нашу землю» [Вовк 2016, с. 124]). Відомо, що рисі – розумні хижаки. Для них також характерними є швидка реакція та хитрість, вони природжені мисливці. У цілому, рись – це потужний символ, що втілює в собі гостроту розуму, духовну проникливість, незалежність та силу волі. Ці риси притаманні героїні. Марійка має прізвище Білоус, яке походить від назви старого козака, що заснував село («Чи була це легенда, чи правда, ніхто не знав, а от те, що і нині тут пів села Білоусів, – факт. Як і те, що місцеві Білоуси всі як один горді, вперті і хазяйновиті») [Вовк 2016, с. 22]).

Привертають увагу псевдоніми вояків-гайдамаків. Побратим Івана Білоуса Микита Чобітько мав псевдо Дужий. А Іван у Холодному Яру був чужим, тому отаман Блажевський назвав його зайдою. Коли потрібно було вибрати позивний, то отаман запропонував утворити від назви села Красиве, мовляв, що й вояка красивий з лиця, «хоч ікону маляу». Та Іван не пристав на це: «Ви, пане отамане, назвали мене зайдою. Думаю, таке гайдамацьке наймення підійде мені якнайкраще. Ви не проти? – У нас наймення козак вибирає собі сам. ...Хіба що хлопці згодом по-іншому охрестять. ...Що ж, Зайда, то й Зайда» [Вовк 2016, с. 25]. На бойові завдання Зайда виходить із Дужим, Вепром, Тихим, Тереном.

Члени осередку ОУН також мали відповідні псевда: Сивий, Ружа, Пташка, Рись, Орлик, Вітер. Парубок, схожий на козака Мамаю, мав прізвище Онищенко. Він сам розповів історію походження найменування: «Але від діда свого знаю, що наш рід по батькові йде від козака Ониська. Дід казав, а йому розповідає його дід, що про прадіда говорили: «Отой Онисько, що йому і в палаці низько». Такий ніби високий і дужий був козак» [Вовк 2016, с. 163]. Так із роду в рід передавалося найменування.

У романі «Пам'ять крові» йдеться про протистояння двох друзів у польсько-українській війні. Українець Іларіон Ткачук і поляк Левон Красніцький, які товаришували, були сусідами, стали по різ-

ні боки боротьби. Автор наділяє хлопців розмовними варіантами імен: Левонко, Ларко, Ларцьо. Таких літературно-художніх антропонімів з експресивно-оцінним забарвленням доволі багато: Ганя, Ганнуся, Анночка, Мартуся, Адамчик, Євочка, Катруся та ін. Ці демінутивні утворення характерні для називання дітей. Цікавим є факт, коли Ганна просить не називати її Анною, а по-місцевому – Ганною або Ганнусею. Героїня випромінює світло, вона горда, гарна, добра; не випадково первісне значення її імені – ‘лагідна’, ‘милосердна’, ‘мила’ [Трійняк 2005, с. 81].

На сторінках роману переплітаються імена та прізвища поляків (Міхал та Барбара Боровські, Янек Смаржевський, Войцех Ших, Юзеф Сліва, Гжегож Гвїзд); євреїв (Руфка Гольштейн) та українців (Матвій Турук, Параска Вовчук, Роман Ковальчук, Андрій Гирук, Василь Мутько), яким доводилося проживати на одній території. Серед український найменувань виділяються регіонально значущі літературно-художні антропоніми (Гмитро (Дмитро) Комиза, Гмитро Тимчук, Мирко). Місцевим (діалектним) за походженням є прізвисько бідняка Дмитра Бурбула – Варгатий («...на вантажівку видерся Дмитро Бурбула на прізвисько Варгатий. Мав він, як і його батько, і покійний вже дід, товсті, завжди чомусь мокрі губи, польською мовою варги, тож це прізвисько Бурбули носили здавна») [Вовк 2017, с. 43]). За ВТССУМ знаходимо, що ‘варга’ – діал. ‘губа’ [ВТССУМ 2005, с. 112].

На соціальну значущість найменувань значний вплив мають апелятиви, які знаходяться поруч: сотник Смерч, директор школи Василь Мутько або Василь Іванович, чотовий Вир, баба Уляна, бабка Христя, тітка Оксана, воєвода Кресула, штабскапітан Голіков, бідняк Бурбул, старий Комиза та ін.

У цьому романі, як і в попередньому, натрапляємо на розмаїття псевдонімів. Марко має псевдо Вир («Чотовий Вир, саме таке військове звання і псевдо мав нині Ларко Ткачук...») [Вовк 2017, с. 69]). Ларко-Вир відзначався завзятістю, умінням швидко опановувати знання, виконувати складні завдання, вести за собою інших. Псевдо Вир доволі добре розкриває його поведінку, рухи, манери, бажання швидкого очищення своєї землі від ворогів. Саме у вирі воєнних подій загартовувався хлопець. Вир – ‘бурхливий, стрімкий рух, який захоплює, втягає за собою’ [ВТССУМ 2005, с. 147]. Отаман Вітер вважає, що чотовий Вир – досвідчений вояк («Наказано відібрати найкращих із найкращих. На мою думку, чотовий Вир таким і є») [Вовк 2005, с. 162]). Серед повстанців – хлопці з різними позивними: Бук, Чорний, Семко, Гарт. Автор не дає підказки щодо походження псевдонімів, хоча деякі з них можуть викликати відповідні асоціації. Наприклад, псевдо Гарт міг отримати загартований боєць (Гарт – ‘стійкість’, ‘витривалість, набуті в боротьбі з труднощами або в процесі тренування’ [ВТССУМ 2005, с. 223]). Бук асоціюється з витримкою, силою, міцністю. Позивний Семко, ймовірно – розмовний варіант імені Семен. Боєць Чорний переповнений чорною ненавистю до ворогів, він безпощадний

і на вбивство відповідає вбивством («Кілька ударів ножами довершили початий Чорним акт страти. Такий самий тихий і страшний, як і той, що кілька годинами раніше відбувся на хуторі старого Комизи» [Вовк 2017, с. 108]). Як бачимо, завдання в Чорного страшні, робота чорна. Автор іноді веде гру зі словами («Чорний «вальтер» зробив у повітрі дугу і приземлився біля ніг Чорного» [Вовк 2017, с. 107]). Серед воїнів ОУН-УПА 166 вояків вибрали псевдо Чорний [Павликівська 2007, с. 392–396]. Кошовий Січі Вітер має також дуже поширене псевдо. У «Словнику псевдонімів ОУН-УПА» Н. Павликівської 62 повстанці мали такі позивні [Павликівська 2007, с. 68–70]. Онім вітер – символічна назва, ‘символ духу, дихання всесвіту; невловимості, неусвідомленості; швидкості; якоїсь звістки; шкоди, руйнації і водночас оновлення’ [ССКУ 2005, с. 53]. Хрещений батько Ларка Матвій Турук має псевдо Смерч («Сотником Смерчем Матвій Турук став після того, як привів із Федорівки у Свиначинський ліс весь відділок української поліції, який він очолював» [Вовк 2017, с. 69]). Раптові набіги на вороже розташування, напади на німецькі ешелони – стиль роботи Смерча. Відомо, що смерч – ‘великої руйнівної сили повітряний вихор’ [ВТССУМ 2005, с. 1348]. Великих руйнувань, шкоди завдавали вояки Смерча ворогам.

Події в романі «Передбачення Курта Зібєрта» охоплюють також воєнний період та висвітлюють боротьбу українців за незалежність. У цьому романі натрапляємо на цілу низку позивних воїнів-українців: Беріг, Калина, Михайло, Вольф, Вітер, Гай, Сич, Вовк, Охрім, Сом, Гук, Бусол, Крук, Чалий, Олесь. Боєць Беріг отримав позивний за місцем походження («Вітаю, друже Данило. Тепер ти один із нас, і як оунівець масш обрати собі псевдо. – Уже обрав, щиро посміхнувся юнак. – Я ж із Бережан, то най буду «Беріг». – Хай так, друже «Беріг». Я – «Михайло», а отой побратим «Калина»...») [Вовк 2024, с. 84]). Відомі постаті руху опору також мали відповідні позивні: Роман Шухевич – Щука («Арсенич... відразу впізнав у ньому давнього соратника ще з часів пласту Романа Шухевича на псевдо Щука» [Вовк 2024, с. 100–101]). Вояки навіть жартують, коли наближається Шухевич: Щука пливе. Отаман Поліської Січі, командир Української повстанської армії Тарас Бульба-Боровець мав реальне найменування – Василь Боровець. Натхненний героїзованим образом Тараса Бульби, повстанець вибрав собі таке псевдо. Справжнє прізвище отамана, в основі якого є слово боротьба, залишилося також, бо було пов’язане з видом діяльності. Сам герой розповідає: «Тепер повстанці сприймають мене лише як отамана Бульбу-Боровця – і мало хто вже знає, що то здоєсні псевдо і прізвище. ...А два роки тому, коли уряд УНР в екзилі доручив мені організувати в поліських лісах повстанські загони для боротьби з окупантами, я був просто Василем Боровцем або другом Тарасом Бульбою» [Вовк 2024, с. 213]. Командувач УПА–Північ Дмитро Клячківський мав багато псевдонімів, але у романі Ю. Вовка фігурують псевда Охрім та Клим Савур. Провід-

ник назвався іменем легендарного козака Кліма Савура. Перший командир УПА на Волині Василь Івахів мав псевда Рос, Сонар, Сом. Із псевдом Сом герой присутній на сторінках роману Ю. Вовка. Як бачимо, вояки вибирали імена відомих людей, які воювали проти загарбників, літературних персонажів тощо.

У центрі уваги роману знаходяться відомий керівник служби безпеки бандерівської ОУН Микола Арсенич та радянський диверсант Ніколай Кузнецов. Боротьба цих двох персонажів – це боротьба протилежних систем: української та російської. Протистояння вже відчитується в найменуваннях героїв. Обидва герої мають однакові християнські імена, різняться вони лише вимовою, але вже різняться. Ім’я Микола в перекладі з грецької означає ‘переможець народів’ [Трійняк 2005, с. 229]. Доантропонімна семантика імен спрацьовує в тексті. У малого Арсенича було «вроджене прагнення до верховодства», він проходить військовий вишкіл і готується до боротьби з ворогами. Ю. Вовк пише: «Прошло трохи менше половини століття й українці переконались, що справа, яку відстоював Микола Арсенич і десятки тисяч повстанців на рідних теренах, перемогла» [Вовк 2024, с. 348]. Ніколай Кузнецов мав хресне ім’я Никанор, поміняє його на таке, яке має змінити життя кардинально. Він вибирає ім’я Ніколай. Автократова подає Никанору етимологію та особливості впливу імені на людину: «Ніколай – переможець народів. Дуже потайний, прагне вперед, не зважаючи на оточення. Наділений великим самовладанням, все аналізує. Дотримуючись правил суспільства, він ставиться до них скептично. Вимогливий до себе, відданий обраній справі. Схильний до проявів агресії, прийняття неординарних рішень. Чоловіки, котрі взяли нове ім’я Ніколай, здатні різко змінити свою долю» [Вовк 2024, с. 118]. Відмінність між героями ще й у тому, що Арсенич був Миколою з народження, а Кузнецов назвався Ніколаєм у зрілому віці. Він вважає, що ім’я Никанор якимось сільське, а Ніколай асоціюється з царем Ніколаєм. Дружині він говорить: «Ну, ти ж любиш, щоб тебе називали не Олена, а Лена. Бо таке ім’я співзвучне з прізвищем товариша Леніна. Мені теж більше подобається ім’я Ніколай... Никанором мене записав священник у церкві, як було заведено до революції. Воно якимось ніяке це ім’я. А Ніколай і звучить поважніше...» [Вовк, 2024, с. 125]. Ми зафіксували низку експресивно-оцінних літературно-художніх антропонімів, що є іменами головних героїв: Миколка, Микольцо, Ніколя; Никанорко, Никанорюшка. Демінутивні утворення характерні для називань і другорядних осіб (Іванко, Грицько, Марічка, Марфочка, Стефко, Катруся, Ілько).

Відомо, що генерал безпеки УПА Микола Арсенич мав псевда Арсен, Березовський, Григїр, Дем’ян, Максим, Микола, Михайло. Арсен – від прізвища Арсенич, Березовський – також від частини прізвища. Під час знайомства зі Степаном Бандерою герой розповідає: «Загалом ми з діда прадіда березуни Арсеничі, та поляки вимагали записувати

прізвища, пов'язані з назвою місця проживання. Тож тепер пишемося Арсеничі-Березовські» [Вовк 2024, с. 72]. Рідне село Арсенича – Долишній Березів. У поляків прізвища найчастіше утворювалися від топонімів – назв населених пунктів, звідки походила людина. Василь Івахів звертається до Арсенича за звичкою підпілля – друг Михайло. Псевдо Михайло має потужний заряд, бо первісне значення імені – ‘бог’ – ‘хто як бог, рівний богам’ [Трійняк 2005, с. 236].

Ніколай Кузнецов фігурує з прізвищами Кулик, Учюний («Ще в Талиці місцеві енкаведисти дали йому нове псевдо «учюний», яке подобалось Кузнецову більше, ніж попереднє «кулик». Зрештою, може він просто звук до нього, адже саме так із заздрісним сарказмом прозивали його в технікумі однокурсники» [Вовк 2024, с. 145–146]). На «Уралмашзаводі» Кузнецов отримав легенду і новий псевдонім ‘колоніст’, бо нібито був сином німецьких колоністів. У партизанський загін він потрапляє як спеціально підготовлений НКВД диверсант під прізвищем Ніколай Грачов. Його називатимуть Грачов-Зіберт. Микола Арсенич підозрює, що не є випадковим це подвійне псевдо («Тільки то, найпевніше, не він, а вони. Два спецагенти НКВД. Один – німецький офіцер, який збирає інформацію, а другий – советський диверсант, який вбиває» [Вовк 2024, с. 239]). На московському авіаційному заводі Кузнецов буде виконувати роль інженера під прізвищем Рудольф Шмідт. Автор наділить його найменуваннями, у складі яких будуть частини його різноманітних імен та прізвищ: Шмідт-Кузнецов, Рудольф-Ніколай, Ніколай-Кузнецов-Грачов. Реальний радянський розвідник мав псевдоніми Пух та Пауль Зіберт. У Ю. Вовка ці назви належать німецькому агентіві.

У романі «Передбачення Курта Зіберта» дуже багато прізвищ та імен відомих людей, які ми зараховуємо до хронологічно значущих: Іван Франко, Євген Коновалець, Роман Шухевич, Микола Лебедь, Славко Старух, Степан Бандера (Стефко), Василь Івахів (Сом), Христя Кононенко, Ганна Гунько (Ганя), Анна Опоченська (Анничка); Пілсудський, Гітлер, Борман, Еріх Кох, Канаріс та ін. Серед імен шанованих українців є й ім'я великого патріарха Андрея Шептицького. Арсенич з Ганною думають отримати благословення від провідника Бандери, а вінчатися будуть у соборі святого Юра, де часто править служби митрополит. Ганна каже: «А обряд вінчання якби провів митрополит Андрей Шептицький! Боже, яка б я була щаслива!» [Вовк 2024, с. 164]. Натрапляємо на антропоніми та апелятивні називання митрополита: Андрей Шептицький,

Митрополит, Їх Святість, митрополит Шептицький, преподобний отець, святійший. Митрополит старався визволяти українців із німецького полону, так «за клопотанням Його Святості митрополита Андрея Шептицького» було звільнено Василя Івахіва і його побратимів. З цього приводу Д. Павличко писав:

Прийду на гріб Шептицького з мольбою,
Складу подяку – викупив Андрій
З тюрми на Лонського уже до бою
Провідників готових наших рій.
Там був Івахів, українець зроду,
Від короля Данила кров тече.
Він не мізинець нашого народу,
А крицяне, нескорене плече [Павличко].

Ми вже описували назви митрополита, коли досліджували літературно-художні антропоніми в романі «Два пасинки митрополита» Владислава Івченка [Вегеш 2025]. Можемо стверджувати, що і у В. Івченка, і у Ю. Вовка ім'я Андрей Шептицький стає символом волі, сили духу, віри.

Серед національно значущих літературно-художніх антропонімів фігурують найменування, які характерні для української (Григорій Перцевич, Олекса Генік, Петро Сас, Михайло Бруселевич, Назар Пісний, Микита Будний, Олійник, Сливка, Бабій, Старух); польської (Катажина, Марися, Даріус, Войцек, Крися, Яцек Смаль, Казимир Янукович); російської (Ликерія, Марфа, Нехлюєв, Суровцев, Воробйов, Клімкін, Ветьолкін, Медведєв, Белов) та німецької (Франц Зіберт, Греффенер, Гюнтер Шмайс, Генріх Шварц, Рудольф Шмідт) антропосистем.

Висновки. Доведено, що літературно-художні антропоніми з романів Ю. Вовка відображають реальний антропонімікон волинян, але в тексті вони виконують найрізноманітніші функції. З'ясовано мотиви творення псевдонімів вояків УПА. Звернено увагу на взаємодію та поєднання багатьох найменувань, їхню властивість доповнювати одне одного, а також на протистояння назв героїв із протилежних систем. Імена відомих людей набувають стилістичного значення, іноді стають символами, містять низку асоціацій. У романах Ю. Вовка літературно-художні антропоніми є не просто знаками ідентифікації, вони стають найважливішими словами, бо завдяки доантропонімній семантиці, авторській характеристиці та базовим конотаціям формується образ. Власні назви персонажів – мовні одиниці, які відображають творче мислення письменника та особливості його стилю. Проведене дослідження дає право стверджувати, що серед широкого спектру виражальних засобів у художніх творах важливе місце належить літературним онімам.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Боева Е.В. Національно марковані номінації у прозовому дискурсі Ольги Кобилянської. *Записки з українського мовознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 30. *Opera in linguistica Ukrainiana. Fascicullum 30* / Головний редактор Т.Ю. Ковалевська. Одеса: Видавець С.Л. Назарук, 2023. С. 104–114.
3. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми як засоби характеристики героїв роману «Два пасинки митрополита» Владислава Івченка. *Записки з українського мовознавства. Opera in linguistica ukrainiana*.

Збірник наукових праць. Випуск 32. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2025. С. 87–100.

4. ВТССУМ. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця: О. Власюк, 2007. 440 с.

6. Павличко Д. Василь Івахів. URL: <https://chornomorka.com/archive/22040/a-12284.html> (дата звернення: 03. 08. 2025).

7. ССКУ. Словник символів культури України / За загальною редакцією В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренко, В.В. Куйбіди. 3-є вид. Київ: Міленіум, 2005. 352 с.

8. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.

9. Юрій Вовк презентував у Володимирі-Волинському книгу, що може об'єднати схід і захід. URL: Юрій Вовк презентував у Володимирі-Волинському книгу, що може об'єднати схід і захід | БУГ – Bug.org.ua (дата звернення: 03. 01. 2026).

Джерела

10. Вовк Ю. Доки смерть не розлучить нас: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 192 с.

11. Вовк Ю. Пам'ять крові: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 192 с.

12. Вовк Ю. Передбачення Курта Зібберта. Харків: Фоліо, 2024. 351 с.

References

1. Belei L. (2002) Nova ukrainska literaturno-khudozhnia antroponimiia: problemy teorii ta istorii [New Ukrainian literary anthroponymy: problems of theory and history]. Uzhhorod. 176 s. [in Ukrainian].

2. Boieva E.V. (2023) Natsionalno markovani nominatsii u prozovomu dyskursi Olhy Kobylianskoi [Nationally marked nominations in the prose discourse of Olga Kobylanska]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 30. Opera in linguistica Ukrainiana. Fascicillum 30* / Holovnyi redaktor T.Yu. Kovalevska. Odesa: Vydavets S.L. Nazaruk. S. 104–114 [in Ukrainian].

3. Vehesh A. (2025) Literaturno-khudozhni antroponimy yak zasoby kharakterystyky heroiv romanu «Dva pasynky mytropolyta» Vladyslava Ivchenka [Proper names of the literary heroes as means of characterizing the heroes of the novel “The Metropolitan’s Two Stepsons” by Vladyslav Ivchenko]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva. Opera in linguistica ukrainiana. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 32. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. S. 87–100* [in Ukrainian].

4. ВТССУМ. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) (2005) [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions and appendices)]. Uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].

5. Pavlykivska N. (2007) Slovnyk psevdonimiv OUN-UPA [Dictionary of OUN-UPA pseudonyms]. Vinnytsia: O. Vlasiuk. 440 s. [in Ukrainian].

6. Pavlychko D. Vasyl Ivakhiv [Vasyl Ivakhiv]. URL: <https://chornomorka.com/archive/22040/a-12284.html> (data zvernennia: 03.08.2025) [in Ukrainian].

7. ССКУ. Словник символів культури України (2005) [Dictionary of cultural symbols of Ukraine] / За загальною редакцією В.П. Котсура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренко, В.В. Куйбіди. 3-є вид. Київ: Міленіум. 352 с. [in Ukrainian].

8. Триїняк І.І. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].

9. Yurii Vovk prezentuvav u Volodymyri-Volynskomu knyhu, shcho mozhe obiednaty skhid i zakhid [Yuriy Vovk presented a book in Volodymyr-Volynskyyi that can unite the East and the West]. URL: Yurii Vovk prezentuvav u Volodymyri-Volynskomu knyhu, shcho mozhe obiednaty skhid i zakhid | BUH – Bug.org.ua (data zvernennia: 03.01.2026) [in Ukrainian].

Sources

10. Vovk Yu. (2016) Doky smert ne rozluchyt nas: roman [Until death do us part: a novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 192 s. [in Ukrainian].

11. Vovk Yu. (2017) Pamiat krovi: roman [Memory of blood: a novel]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 192 s. [in Ukrainian].

12. Vovk Yu. (2024) Peredbachennia Kurta Ziberta [Kurt Siebert’s Predictions]. Kharkiv: Folio. 351 s. [in Ukrainian].

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES – THE MOST IMPORTANT WORDS IN YURIY VOVK’S NOVELS

Abstract. A comprehensive study of the functional and stylistic possibilities of proper names of the literary heroes, elucidation of their role in the process of formation of the national anthroposystem and literary language

are important problems in the field of literary onomastics. Proper names of the literary heroes contain both ideological and aesthetic preferences of the author, therefore their analysis allows us to obtain a complete picture of the writer's idiosyncrasy and a picture of the development of literary anthroponyms. The names of the heroes of Yuriy Vovk's novels have not yet been the subject of research by specialists in onomastics, which is precisely what determines the relevance of our investigation.

The purpose of our study is to analyze proper names of the literary heroes that function in the retro novels "Until Death Do Us Part", "Memory of Blood," and "Kurt Siebert's Premonition" by Yuriy Vovk. The task is to describe proper names of the literary heroes, to reveal their meaning, and to prove that they are the most important components of novels, because the name of a character can determine his origin, temper, appearance, emotional state, etc.

It is proven that proper names of the literary heroes in the novels of Yu. Vovk reflect the real anthroponymicon of Volyn people, but in the text they perform a variety of functions. The motives for creating pseudonyms of UPA soldiers are clarified. Attention is paid to the interaction and combination of many names, their quality of complementing each other, as well as to the antagonism of the names of heroes from opposing systems. The names of famous people acquire stylistic significance, sometimes they become symbols, and contain a number of associations. In the novels of Yu. Vovk, proper names of the literary heroes are not just signs of identification, they become the most important words, because due to pre-anthroponymic semantics, authorial characteristics and basic connotations, an image is formed. The proper names of the characters are linguistic units that reflect the creative thinking of the writer and the peculiarities of his style. The conducted research gives the right to assert that among the wide range of expressive means in literary works, an important place belongs to literary onyms.

Keywords: Yuriy Vovk, anthroponym, name, proper name of the literary hero, surname, pseudonym, functions.

© Вегеш А., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації: 29.03.2026

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehes@uzhnu.edu.ua; orcid.org/0000-0003-0430-2447

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehes@uzhnu.edu.ua; orcid.org/0000-0003-0430-2447